

חינוך לחיים

פרשת מטות

"ויגשו אליו ויאמרו גדרות צאן נבנה למקננו פה" – מסופר על "השפת אמת" מגור שבהיותו ילד, למד פעם עם חבריו כל הלילה בהתמדה, ורק לפנות בוקר שכב לישון וממילא התעורר מאוחר יותר מהרגלו. נגש אליו סבו בעל ה"חידושי הרי"ם", והטיף לו שעה ארוכה תוכחה ומוסר על אשר מרבה בשינה ואינו משכים לקום וללמוד תורה. ה"שפת אמת" הקשיב לדברי המוסר הקשים בתשומת לב מרובה, ולא הפסיקו אפילו במילה אחת כדי להתנצל ולהצטדק. חברו שהיה באותו מעמד השתומם מאוד, ולאחר מכן שאלו: הייתכן, מדוע החרשת ולא אמרת לסבך כי היית ער כל הלילה ולמדת תורה? השיבו ה"שפת אמת": לא רציתי להפסיק את סבא באמצע דבריו, למען אשמע מפיו עוד דברי מוסר. והוכיח לו זאת מן המקרא כאן, שכיוון שהיתה דעתם של בני גד וראובן מלכתחילה לעבור את הירדן ולהחלץ למלחמה, הרי היה להם לומר זאת מיד כשהתחיל משה להטיף להם מוסר: "האחיכם יבואו למלחמה... כה עשו אבותיכם", ולא להמתין עד אשר יסיים את תוכחתו הגדולה שהייתה מלאה ביטויים חריפים ביותר: "תרבות אנשים חטאים" "כי תשובון מאחרי והשחתם"? אין זאת אלא שחבל היה להם להפסיק את משה רבם, כי רצו להוסיף ולשמוע ממנו דברי מוסר. וכן כת' "ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דיבר ה' לאמור בקרבי אקדש... וידום אהרן" ופירש רש"י קיבל שכר על שתיקתו, ומה שכר קיבל? שנתייחד עימו הדיבור, שנאמר לו לבדו פרשת שתוי יין. וכתב השל"ה מזה ילמד כל אדם לבלי ימוסר במוסר ויקבלו באהבה. וכתב ר' יעקב ניימן זצ"ל מורו ורבו של אבי ז"ל כי האדם מטבעו אינו אוהב תוכחות, סבור הוא כי אין חכם ממנו וכבר אינו זקוק הוא לחינוך ולתוכחות מוסר, עקשנותו אינה מותרת מקום לתוכחה: וסבור גם שהמוכיח רוצה לרעתו. אומנם כבר אמרו חז"ל "אמר ר' יוחנן בן נורי מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה (ר') עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל, וכ"ש שהוסיף בי אהבה לקיים מה שנא' "אל תוכח לך פן ישנאך הוכח לחכם ויואהבך" כי זהו דרכו של הלך לשנוא את מוכיחו, כי חושב שהוא מבקש את רעתו. אומנם החכם אוהב את המוכיחים, בודעו כי רק המה הם המביאים אותו לחיי העולם הבא, ובלעדיהם הרי הוא נתון למאסר יצרו ולתאוותיו ורצונותיו. וכבר אמרו חז"ל כי השונא את התוכחות הוא אחד מכ"ד דברים המעכבים את התשובה.

וידוע ש"חבר" אמיתי הוא מי שמוכיח ולא מי שאומר כל הזמן דברי מחמאות ודברי חנופה כמו ששינו "איזו היא דרך ישרה שידבוק בה האדם? ר"י אומר חבר טוב" ופירש הרע"ב "שמוכיחו כשרואה אותו עושה דבר שאינו הגון" וכדברי הרמח"ל "מי שעיניו בראשו יותר יזהר ויעיין במעשי מי שרוצה לקנות לו לחבר או ליועץ או לפקיד על ביתו ממה שיזהר ויעיין במאכלו ובמשתו, כי המאכל והמשתה יוכל להזיק לגופו בלבד, והחברים או הפקידים יוכלו להשחית נפשו ומאודו וכל כבודו" ודוד המלך ע"ה אומר "לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה הולך בדרך תמים הוא ישרתני" ואין טוב לאדם אלא שיבקש לו חברים תמימים שיאירו עיניו במה שהוא עיוור בו ויוכיחוהו באהבתם. ונמצאו מצילים אותו מכל רע. כי מה שאין האדם יכול לראות לפי שאינו רואה חובה לעצמו, הם יראו ויבינו ויזהירוהו ונשמר, ועל זה נאמ' "ותשועה ברוב יועץ".

והיינו כי חבר אמיתי הוא מי שרוצה באמת בטובת חברו וע"י זה מצילו מכל רע ולכן הרוצה שיהא לו חבר אמיתי יקיים את מאמר התנא "וקנה לך חבר" חבר כזה שבאמת מועיל לו. ועל המשגיח הרב דוב יפה זצ"ל מספרים כאלו שזכו לקרבתו במשך תקופה מסויימת שאמר להם: אנחנו כבר חברים, אנא תאמר לי כל פעם ביקורת על דבר מה שאני צריך לתקן"

וכך כתב רבינו יונה "דרך ישרה שיבור לו האדם ליראת שמים, לקנות לו חבר אחד או שנים לדבר עמהם תמיד בדברי יראת שמים. ואם יחטא אחד מן החברים או יפשע במצווה, יוכיח חברו, ויזכירו אלה את אלה כל דבר מצווה... ואם יש דבר שאינו מקיימו, יחזיקו חבריו את ידיו לקיים כל דבר.

והרא"ש כתב "חבר טוב הוא (תהיה) ליראי ה', התחבר בחברתם ומחברת פועלי און הרחק, ואהוב המוכיחים" וסמיכות הדברים מובן כי "חבר טוב" זהו "אוהב את המוכיחים" וכן כתוב בקו הישר "ואהבת לרעך כמוך" זה כלל גדול בתורה. ואין לך אהבה יותר (של אדם לחברו) כשרואה האדם דבר מגונה באחיו ישראל, שעושה איזה חטא ועוון – שצריך להוכיחו על זה, כי נשמתן של ישראל הן קשורין ודבוקין זה בזה... צריך להודיעו לחברו, אולי על ידו יזכה חברו גם כן, ויעזוב דרכי רשע ושב ורפא לו"

ועל כך אמר שלמה החכם מכל אדם "אוזן שומעת תוכחת חיים, בקרב חכמים תלין" פירוש, ראוי לשכון בין החכמים, אחרי אשר יקשיב לתוכחתם

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com